

מסכות ותרפים

(סוף מעמ' 5)

נה לעצמה, אין למדים כלום. אבל אורנט שיטה בידו, מין גולמ"כלי-עץ המהלך על קבים. ואין בו הבחנה מהי כן הוא בא ולאן הוא הולך. ועד היכן הדברים מגיעים אצלו עדות לנו בדוג" מא אחרונה שאני מביאה כאן.

לאחר צחצוח חרבות במלחמות עו" למ, הראשונה והשניה, אצל הגויים וסופריהם (כספן קרון, א.מ. דימארק, נורמן מיילד ושנב מודענו המינגווי) בא אורנט אל עגנון והמלחמה: "אי" נו חייל כנורמן מיילד, אינו נהג מכר נית-אמבולנס כהמינגווי, ולפיכך "דמות המוות" אינה עומדת לפני עי" ניו ממש, ואינו מדבר בה דברים מפוי רשים, עד שאורנט גילה אותה חבויה ועמוקה בחיבוי הסמלים — "בזבז" בים וביתושים ובמידת מה שלצים אח" רים כמו פרעושים וגמלים... אחרי הכנסת כלה' משמשים כרגיל (?) זבז" בים ויתושים סגול לאכזריות שמקורה מדרגת חיים הנמוכה ביותר, החורח ומטרידה בני אדם ביום תרבותם". — וראיה לדבר? פשוט מאד. ב.אורח נטה ללון" הולך עגנון לשדה-ההכש" רה לבקר חלוצים, אבל אינו יכול לר" שון בלילה מחמת היתושים. וכלום יע" לה על דעתך, שהחלוצים משמעים חלוצים והיתושים משמעים יתושים? לא, לא. החלוצים אינם החלוצים והיתושים אינם היתושים. החלוצים הם. המור ורניים... היתושים והזבובים מסמלים לגבינו את המוות וההפרעה המתמדת שבעולם הבלתי-מתוקן. זמזום הזבז" בים הוא מעין קול מוהלט המזמזם באוזניו של הסופר... כמין ניגון נצחי הוא מעלה על הלב את חוסר החסד והאכזריות שבו נקלע האדם, מזהירו על אשמתו כלפי "שתו". איזו עמקות!

איזה שפע! פשוט כמעין הנובע. אבל דאית אחת אינה ראה, והנה ידו של אורנט מלאה. "בתמול של" שוט" כותב עגנון במקום אחר: "ימות החמה עמדו בעצם תקפם. ירושלים עטופה ברעב ובצמאון ובאבק ובכל מיני תחלואים רחמנא ליצלן... ואינ" פלואנצא מהלכין בעיר וכל מיני זכר בים ויתושים ופרעושים ויבהושים עו" שים דמם של ישראל שהוק". אתה הקורא המטומטם, כסבור אתה, שעג" נון מספר לנו, שיתושים מרובים בירושלים של "תמול שלשום". אבל מה רבותא בכך? ולשם כך יטריח עצמו המספר? שמרובים יתושים בירושלים הרי זה מן המפורסמות, אלא מהוד הסמל שביתושים הכל נהיר לך. "יש דין ויש דיין, אלא שאין אנו רואים אותו בדמותו הישנה. מי היה אומר שהיתושים הם עונש מן השמים בשל אשמתם של בני אדם? אבל כן הדי" בר". ולא בירושלים בלבד אתה שר מע ורואה את היתושים, המסמלים את המוות וההפרעה המתמדת שבעולם הבלתי מתוקן". גם הגיבור הראשי ב"תמול שלשום", קומר, כשהוא מהר" הר בלילה את הרהוריו, באים זכר" בים ויתושים, מברית את הזבובים ואת היתושים באים כל מיני הרהור" רים". והרי לומר שזבובים הללו זכר" בים ממש, פשוטם למשמעם — שוב מה רבוהא? ודאי ומוחלט אצל אור" נט שאינם למשמעם. סמל הם למין רגש-אשמה. אלא סיבה של האשמה עדיין מוטל בספק: "אם הזבובים מסמלים את אשמתו (של קומר) כלפי סוניה או עוון אחר לא נתפרש כל צרכו". חיקו, וחבל. אילו נתפרש כל צרכו, גאולה היה מביא לעולם!

ואף על פי כן ספקו של אורנט אי" נו ספק וודאן אינו ודאי. קרוב לאותה שבה שיצא לאור "אורח נטה ללון" הייתי בגאליציה ולנתי בחווה של חלוצים, ולא ישנתי כל הלילה מחמת היתושים שעקצוני. לא משל היו אלא דברים כהווייתם, ובירושלים זו שעגנון מצוירה ב"תמול שלשום" ישבתי, ובי" מות החמה, משנהמטעו המים בכור רות, נתרבו כל כך היתושים, זמזמ" נים ועוקצנים, ומביאים את הקדחת ומפילים למשכב — ולא משל הם ולא מראות ולא חוון וסמל אלא דברים מרים מאוד ורעים מאוד, דברים כה" וייתם. והנה על פירושים כגון פירוד שיו של אורנט אומר ווינדהם לואיס במקום אחד בזה הלשון: "...מודרגי" או, מודרגיות' היו למלים שבאמת רר חן רע: כל אדם בר'דעת סותם את הסמו וגם את אוניו, כשחברו בא לפניו ומלים אלה על שפתי פיו. הדבר אינו, לפי דעתי, משום המשונה שבת" קופה בת'הזמן הזה, או משום ש"הח" דש' לעצמו רע הוא או נתעב הוא, אלא פשוט משום שמעולם לא ניתן לו (לחדש) לבוא בקהל אלא כשהוא לר" בש צורתו המנותכת, המעוותת ופע" מים גם צורתו הארסית, והפרשן — ולעתים לא רחוקות השחקן הפרשני, כשהמדובר באמנות ובמדע — הוא הוא שראוי לגנאי". והיהודי העממי על להג כגון זה כך היה מלגלג ואר" מד: "בשער הגמרא כתוב שנדפסה בסלאווסא, ללמדה, שנדפסה בויטומיר, הכל יודעין, סתם ש"ס נדפס בסלא" ווטא, ולמה פירשו? צריכים. להודי" ער, שנדפס בויטומיר". היהודי הפשוט ידע עם מי יש לו עסק. ג. קרמל

ני עשוי להרחיק הרהורים. עשוי אני לאכול אכילה, אל אלוהי, אמנם כן לאכול ולשתות ולישון עם קאתרין" — עכשיו ברור וודאי — "בזה מתב" ררת עוגרה מיטאפיסית", וסופו של עסק ביש זה ב"טראגדיה אכטיסט" ציאליסטית שההבחנות הקדומות נע" שות בטלות". אלא שכל הפלפול הזה מגדל הפורח באויר, מין "הלכה מקור פחה ששמע השומע וטעה". גם אורנט שמע דבר ואינו יודע מה שמע.

ראשית, הפרש בין, לישון, סתם להנאתך, של ר' יודל לבין, לישון (משמעו, לשכב) עם קאתרין. האיכ" לה והשתייה והשינה של ר' יודל אי" נה אלא גלופה, דיכוד שגור בלא רוח חיים ובלא חשיבות, מפרש שלא נת" מלא אויר ואינו מניע דבר וחשוב כסמרטוט. כיצד נוהג יהודי לאחר שהוא "ממלא כרסו מעדנים ומטע" מים" ? עולה על מיטתו וישן. ופע" מים כשם שהסעודה היתה מצווה אף השינה מצווה. אבל פירודיק האנרי של המינגווי שיצא למלחמה לעזור לפצועיה ולפניו שמד ותבוסה של המ" הנה האיטלקי בקאפוריטה, ושם מר" דמנת לו האמות קאתרין בארקלי ופת" אום לבו נפתח לה ויוקד אהבה אליה — כלומר אותו צעיר אמריקאי המופ" קר, הבריטן, הסורי, שתיוו חיי"בש" רים, שכוף טובא, הלום יין ושכר, אכזר, ריקן, כופר-הכל, קשה-רוח ומר" נפש ששחט את החוש המוסרי שלו ועשה עצמו לאיודע טוב ורע, פת" אום גל של חיבה ורחמים עבר על כל הוויתו והממו והוא תוהה על עצ" מו: כלום ישנם דברים כאלה בעו" למ? תוהה אומר במסיבות אלה, בש" עת יקיצה גדולה זו, משמעות ומשקל לאותם פסוקים קצרים על אכילה וש" תייה ושינה עם קאתרין, ואין בשום פנים להקיש מהם על פסוקו של ר' יודל שאינו אומר כלום.

אף על פי כן גם כאן, אצל המינג" ווי, אין להגויים בהשיבותם של פטר קים אחדים ולטעון על גבם משא כבד שאין בכוחם לשאתו. אילו אמר המינגווי דברים אלה בלבד ודאי לא אמר כלום. לא אודיס-זותומים לפנינו ואפילו לא שיר-זהב שעולמו ביי"ד שורות הללו שלפניך. בפרוזה פעמים אפילו הרבה עמודים בטלים אינם מר" לידים והסיפור אינו נפגע בבטילור" תם, על אחת כמה וכמה שפעלים, אכל" ושתה' וגם, שכב' מצויים מאוד וזה גורר את זה, ואפילו מצויה השלשלת הזאת במשמעה האפיקורסי-הנהנתני: "הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות ולראות טובה בכל עמלו". אומר קוהלת: "אכול ושתו כי פחד נמלת", אומר ישעיה: "וכשא" ליהו ישן תחת הרוחם והמלאך נוגע בו ואומר לו: קום ואכול!". ויאכל וישת וישב וישכב", מסופר במלכים, הווה אומר שיגרה של לשון כאן, וממ

מסכות ותרפים

מאת ש. צמח

רכת גלגליו. והגיעו הרברים לידי כך. שהיה מנגנון זה בימינו שונאה בני-מש של כל אמנות. ודאי גם לסיפור הכתוב-כדרכו. זה התופס זמן ומקום לפי אחיזתם הרגילה של החושים ב"ציאות; וזה הן אותה מציאות לפי דין השכל הפשוט והישר — גם לפי פור זה יש מעין מערכת-כתובה גדולה ומסוימת משלו. אף על פי כן בתוך תהומיה של התפיסה הנאת ובתוך מע"גלם של כוחות-המדמים שלה הירותה של הרוח היוצרת שלימה. אפשר נר-סת כאן, אבל גוסחה אין כאן. ודאי למד טולסטוי וקיבל מאסני הכתיבה של סטנדאל ודיקנס וכיוצא באלה. ואף על פי כן אי אתה יכול לומר רומאני טולסטוי אינם אלא חיקוי בעלמא לרר מאני צרפת ואנגליה. כשאתה מעלה גדלות של סטנדאל ודיקנס וגדלות של טולסטוי על כפות המאזנים מיד מתבלבל כבדן של כל אבני-המשקל. אבל בלא היסוס, ואפילו קודם למעשה, רשאי אתה לתתוך את גור הדין: כל שעתיד לכתוב ברומה לקאפקא, היא פחות ממנו ואפילו לא יהא ממינו של קאפקא. הואיל וזה האחרון עניין של דמים הוא שאינם חוזרים לעולם. לפי כך דרכו אינו דרך-המלך לכל-אחד ואחד אשר הננו אלוהים בהונו-לב ובי שאר-רוח. מיוחד הוא לאחר זה אשר נוסף על ברכת-אלוהים ירדה עליו גם קללתו. הוזה אומר, כל מי שעושה כמותו ואינו כמותו, עושה מלאכתו רמיה. ומי שהוא כמותו, כלומר נוסף על ברכת אלוהים ירדה עליו גם קלי לתו, אי אפשר לו לעשות כמותו. הו-איל וכל אחד ואחד הנושא את קללת אלוהים בתוך ברכתו גדתף ונדחק אל התומות עצמו.

אלא התמוה מכל שבמאמרו של אלי שביד נראה לי דבר אחד: מהיכן ידוע לו, שכלב-החוצות כ"תמול של-שום" באמת ראוי לפרשנותו? שביד לא אמר לי זאת ולא הוכיח לי זאת. אולי כלב זה אינו ראוי לכך, ונמצא כל טיראתו של שביד להינב, הואיל והעניין שהוא טורח בו השיבותו פחור-תת. הרי לא משום שאני מפרש דבר נעשה הוא חשוב. משום שהוא חשוב כראי הוא שאפרשו. וראי כשרואים את עצם מציאותה של כתיבה, לא הנד-סית" (מורנית) במקום נידח זה ששמו ספרות עברית כמאורע גדול המרבה כבודו בין אומות העולם (וכך דעתו של גבריאל מוקד ב"מולד" וזו נקודת המוצא למאמרו). אין מקום להשגות ולוויכותים. אבל ברור, ראיה כזאת ממירתה של הקרתנות, ושלא מדעה יש בה גם ביוזי חבוי לספרות העבר-רית. מירתו של קרתן מהי? מעריך הוא השיבותם של דברים על פי הכלל — אצלנו לא בא עוד כבושם ה"זה. אף על פי כן הטעמה זו על "אצלנו" אינה פוטרת-את הבקורת לומר לנו, אם בושם זה מכיל ראשון הוא או מכיל שני ושלישי. הלא אם הכלי הרא-שון בקירבת מקום חייבים להודיעני, שמא מוכן אני להטריח את עצמי ולי-לכת לשם וליהנות מריח הכשמים של הבשם הראשון. אלא שעוד מידה אחת יש בקרתנות — סבורה היא שסביב-הית שממה רוחנית ומדבר של בערות. ובתוך ישוב נידח זה רשאית היא לומר כל דבר העולה על רוחה בלבד שמסור (המשך בעמוד 6)

מתנגדיו בענין הניהיליזם הקאפקאי. מכל מקום בדימויותיו של קאפקא מר-צא אתה שורית נאות ונוגות הללו: "אנו הננו הרעיונות הניהיליסטים העו-לים ברוח האלוהים... לא. אנו הננו מעם מהלך-נפשו הקודר של אלוהים. יום אחד סן הימים שמרה-שחורה ירדה עליו". הוא הדין בשני הרעיונות האחרונים. כשלי שביד כותב — "אכן לא יקשה לגלות גם כאן לבסוף את הקו הפסקני המתפתח מתוך הניתוח הקודם: שלי-לת השלמות האנושית שהיא היא הנר-שאת את ערכי האמונה של האדם... תפיסות כאלה מסתיימות בהכרה ב"לילת כל פתרון הגוגע מתוך עקרונות אנושיים, מוסריים או אלהיים". הרי דברים אלה כבר נאמרו הרבה פעמים. ואמורים הם גם במאמרו של פרידריך ג. הופמאן על קאפקא, המדבר ב"ליות הנהוגת ב"אכזריות של קאפריסה. ושאין למוך אותה במידה של דעת שקולה", אלהות שהיא למעלה מכל-הצרכה מוסרית" וכיוצא באלה מן ה"ת-ארים המרובים שבאים ליתן דמות לאלהות.

ובסוף, דעתו של שביד על תבנית הסיפור. הוא כותב: "הרי יצירה כשל עגנון אין לה כל תבנית הנדסית בר"ת מלכתחילה. התבנית אינה כפניה "מבחון" אלא 'מכסנים', היא מכתובה את מהלך העלילה מתוך המעמקים הנסתרים, והיא רק מתחזרת עם סיום

רעיון באומנות מנומה
אלי שביד, במאמרו, "כלב חוצות — ואדם", באותו קונטרס "מולד", ק"כ לכאורה אדם מיושב הוא. אבל מה הועילה מידה טובה זו? הוא הגיע בדעתו המיושבת על המקום שהגיע אליו יואל אורגס בקלות דעתו. אירע לו לשביד (וגם לשכנו באותו קונטרס "מולד", גבריאל מוקד, במאמרו "שני עגנון וספרות תופנתנו") מה שאירע לואן פאול סארטר. זה כתב דברי ב"י קורת על ספר "עטינב" של בלאנשו. והללו כתבו על ספרי עגנון-החדש, נר-סת בלאנשו היה נוסח קאפקא. אף נוסחו של עגנון-החדש כך. וכשאמרנו לבלאנשו, שהוא מחקה את קאפקא, דחה את הטענה ואמר שמעולם לא קרא אותו. אף תשובתו של עגנון, כשי מעלים שאלה זו לפניו, בקירוב כך היא. והנה עד נקודה זו דרך סארטר ודרכם של המבקרים העברים אחת. מכאן ואילך פורשות הדרכים. סארטר לא אמר לבלאנשו, שאינו מאמין לו ולהכחשתו, אבל לא נתן דעתו על אלה וכתב דבריו כאלו מעשה-חיקוי. של דבר האסור בחיקוי? לפניו ואמר: "אין כולם לומר על קאפקא, אלא שהוא הסופר היקר והגדול שב-סופרי זמננו. ויתר על כן — ראשון הוא... והטכניקה שבחר בה הולמת צר-כו... ודאי מר בלאנשו בעל-כשרון חשוב וזו. אבל שני הוא. והתחבולות שהוא משתמש בהן כבר שגורות הן יותר מדי... בחפץ רב מוכן אני לומר על בלאנשו מה שאמר לאנו על ב"י ריס: "הוא גנב את כלי-המלאכה". וזוה קטנה זו בין הציון למצוין היא שמעבירה תכנים הללו, שזווי חיינש"מות של קאפקא, לריגה של מוסכמות של ספרות. ובלאנשו הביא לידי כך, שיש עכשיו (כלומר בספרות צרפת. ש.צ.) גלופה פאנאסטית לפי נוסח קאפקא".

אבל אלי שביד מפרש תעלומות "כלב חוצות ואדם", כאילו הכל נח-חדש בבית-מדרשו של עגנון ולא היו דברים בעולם לפניו. מתעלם הוא מסדרי המניין ואינו שואל מפי מי יצאו הדברים, מפי ראשון או מפי שני ממילא כבר הכניס שביד עצמו על ידי כך לעולם-שלי-בדות רחוק מרחק גדול מן האמת. הואיל ובתחום הספרות המופלאה (פאנאסטית), שאין לה שום עיכוב מבחיץ, הרי בעלותם של כלי-המלאכה מברעת את הכל. ואם (בלשונו של סארטר) "גנובים" כלים הללו מן הראשון, לא רבים ולא מיוחדים הח-שיבות והעניין בשני. וביקורת שרואה חשיבות ונותנת עניינה לדברים אלה שמעלתם שנייה, ומעמידה פנים כאילו מעלתם ראשונה, על כרחיה שהיא גופה "גונבת" את כלי-המלאכה של הפרש-נים שמירשו את הראשון האמיתי. גמ-צא שוב לפנינו אותו טקס של בדיקת-המץ: אחד מניה דבר-מה, והבורק יו-דע טיבו של הדבר המונח שם וגם את מקומו. אלא לפי כללי המשחק עושה הוא עצמו לא-יודע ומקפיד מאוד בבדיקתו עד שהוא מוצא את הדבר שביקש. מנגנון כאן של שני הצדדים, של המספר ושל המבקר כא-הו. הואיל והסופר כותב דברים שכבר נכתבו על ידי אחרים, והמבקר אומר על כותב זה דברים שכבר נאמרו על ידי אחרים. "בולע האבן, אמר אחד, סמ"שינה ושוקע בתוך החשיכה אבל גם בתרומתו אינו אלא רוכט ואין עולמו אלא מכונה". כלומר לפנינו אותה מלאכה מסוקספת שדנים בה בהלכות שבת — אחד אחוז בקולטוס ואחד אחוז בידו וכותב".

לפיכך אם אתה נוטל ארבעה רעיו-נות עיקריים במאמרו של אלי שביד — (א) הבנאה האנושית של הכלב (ב) האין, הניהיליזמוס (ג) אלהות בלא-מידות (ד) תבנית לא-הנדסית הכפיה "מכסנים" — ושאותם מוצא הכותב אצל עגנון בפרשת כלב-החוצות ואדם של "תמול שלשום", הרי רעיונות הללו כבר אמורים, כמעט ככתבם וכלי-שונם אצל שביד, על ידי מפרשי קאפ-קא ומבקריו. ודרך זו פסולה היא לא משום שהידוש אין בה. לא כל אחד ואחד חייב לחדש, וודאי אין מתער-פסים עכשיו בשמי העולם רעיונות חד-שים, וכל אחד נוטל מהם לרצונו. אבל אי אפשר לזון ברעיונות כמות שהם כאילו שנויים הם במשנת עגנון ומש-נתו של תנא קמא. על כרחו חייב המ-בקר להכרם למקום לידתם, אל משנתו של הראשון, במקום שרעיונות ורגשות הללו היו הכוחות היוצרים הגדולים בתוך הסיפורים.

הנה כותב אלי שביד: "ואם משתת-פים גורלותיהם (של כלב ואדם) זה בזה. הרי לא הכלב הוא הבנאה החיי-תית של יצחק, אלא יצחק הוא הבנאה האנושית של הכלב", אבל אין לו לש-ביד אלא להעלות על זכרונו את הכלי-בים המתחילים ללכת על רגליהם האי-חוריות. בלא בושיה וכלימה", ולעין במאמרו של גיידר והערותיו על "חקרי כלב" של קאפקא. מיד ימצא את האינ-ברסיה הזאת, ההיפך הזה, שמשמעת — בני אדם גוהגים סנהג בהמות ולא כלבים נוהגים מנהג אדם. — ובשעה שאלו כותב בכובד ראש: "אבל אם נסמרה חירת יצחק בחירת הכלב... האין גורלו של יצחק גם הוא מעין מתחלה שיצאה 'בטעות' מתחת אלות עיוורת שאינה חושבת אלא מהלכת בבלי דעת ומסבכת את היצורים מס-ביבה בתוך כל התלל הריק... וכל הרי-הורינו המוסמים אל האין חוזרים אלינו כשתד הריקות שוברן לצחוק אכזרי" — הלא דברים אלה אינם אלא בת-קול רפה לזיכוח הגדול בין ברוד לבין

מסכות ותרפים

(סוף מעמ' 5)

אותו בסופו של דבר עד אוליסט". אבל בשעה שכתב עגנון את "תמוז שלשום" אי אתה יכול לומר לא זה ולא זה: כל כוחותיו עמו וההצלחה האירה לו פניה בכל דרכיו. והורה הקושייה למקומה. ועל כרחך שתבקש את וסיבה במעמדה של הספרות העברית עם כניסתו של עגנון להוכחה ומה שהשיג בה ומה שלא השיג בה. ואולי יתגלה לנו, שלא בא הכלב ב"תמוז שלשום" אלא להסיח את הדעת מן הדברים שלא ניתנו לו באותו סיפור מימי העלייה השנייה אף על פי שחפץ בהם מאוד מאוד.

אינא באלה כבר הגענו לפרק האחרון. למאמרה של לאה גולדברג ב"מ' לד", על שני סיפורים של שני עגנון, השואלת שאלה זו והסבוקשת השובה לה. ש. צמח

נה הוא ואינו שכיח. ואין השש שמא יקום אדם וישאל שאלות. במקום נידח זה אין שואלים שאלות ואין דורשים דרישות.

בייחוד חייב אלי שביד להוכיח לנו. קודם שהוא פותח בפרשנותו את השיבותיו של כלב-הרצות. כיוון שכלב זה של עגנון הוא "תמוז שלשום" אינו טיפושו הראשון. ואין כתיבה לא הנדסית זו רגילה אצלן בסיפורים אחרים. ארוכים וקצרים. ומאוד מתאווים אנו לדעת שני דברים (א) מה הביאו לשניה דרכו (ב) אינו כתיבה טובה יותר. זו הראשונה. ההנדסית" או זו השנייה. שאינה הנדסית? "כלב-הרצות" פרשת-דרכים לעגנון. מכאן ואילך יתמעט יסתלק "המהנדס" שבו יותר ויותר (בעצם יסתלק הכוח-המד" מה היוצר) עד שיתבלבלו עליו כל המ"לות. ואי אפשר להתחיל להם בפירור שים ולומר — הרי יצירה כשל עגנון אין לה כל תבנית הנדסית מלכתחילה וגומר". ולא לומר כלום על החברנית שקדמה לזו שהיתה פתאום לא-הנדסית.

שנים רבות ישב עגנון בברלין בימי מלחמת-העולם הראשונה ובימי ויימאר. הוא קרא את ספרי "המודרן" או שמע עליהם. ואפילו קרא (או שמע) כל פרי שית הוויכוחים עליהם בספרות הביקורת של גרמניה בימים ההם. את האוויר מלאי סביבותיו ועל-כרחו שהוא קולטם. וכיוון שעניין של מכניקה התחבולות כאן ושל גנוני ספרות יודע עגנון היכן מפתחותיהם וכיצד פותחים בהם כל מנעולי הגניזות. ואין שום חידוש בפרישה זו לעצמה. זכיה מן ההפקר כאן ומן המוטל ברשות הרבים. לפיכך גם אין חידוש במפרשיה של פרשה זו. הכל מוכן לפנייהם בפירוישים הרבים והשונים המקובלים אצל פרשני המורדרין מבחוק.

החידוש והתמוה כלפי עגנון במקום אחר. כיצד, ועל שום מה אידע. שסופר עברי שכתב כל ימיו דברים גאים וכי הוויחם. פתאום סר מדרכו הטובה והתחיל מתעתע וזן את עצמו מאבוס שאי-נו אבוס בעליו? על שום מה כשקרבו ימי זיקנה התחיל עושה מעשה נערות. דברים שהקב"ה מוריד דמעות עליהם? ראשית כל. זאת היא השאלה שהביקורת חייבת לשאול את עצמה ולהשיב לה. ולא לצלול במימיה האדיריים של פרשנות דקה ומדומה. שדוגמת הטכניקה והתחבולות של הכתוב, אף פרשנות הביקורת זכיה מן ההפקר היא ומן המוטל ברשות הרבים. ונמצא גם הסופר וגם מבקרו שניהם מתאדירים ומתהדרים בכלים שואלים שכבר נתמעטו מרוב שימוש.

ובשעה שסופר משנה סעמו ומבקש לו דרך חדשה בכתיבתו. הרי כרגיל שני דברים מביאים אותו לידי תמורה זו: אם שנתייגעה רוחו ותשו כוחו תינו או שלא הצליחה דרכו והוא מגסה כונו באחרת. ידוע לנו עלבון הקריעה שקרע המו"ל ברובלין את הגהות ספרו של ג'ייס לעיני מחברו; עלבון שהביא

מסכות ותרפים

מאת שלמה צמח

ג
גדא פתילה

לאנני עגנון, הכל שמחו ל"עגונות" שלו, אף על פי שבתחומי הסיפור הקצר כבר היו טובים וגדולים הימנו, הרי מפני שקול-הדברים אחר היה ובת"קולם אהרת נתלו בהם וקיוו מהם רב" שיחה של פסיעה גדולה זו של הסי" פור העברי אל בנין עולמו. עד שבאו שני ההלכים של "הכנסת כלה". אין ענייני במקום זה לשקול ערכם של דברי עגנון, גוגע אני בהם מצד תב" עתה של הספרות העברית כלפיהם ומ" צד התשובה שהשיב הסופר לחביעה זו. לפיכך אין גוזמה בכך כשאני אומר, שהיו בני אדם מביטים זה בע" ניו של זה ואי אפשר להם להעלים את צלו של מפח"נפש שבמבט עיניהם. שוב הליכה מדפוס-הווי לדפוס-הווי, ממנהג למנהג, ממצוה למצוה וממעשה למע" שה, ודאי עצם הליכה זו רב מאוד הינה, אבל ייחולינו לדרך אחרת. עד מהרה ובידנו, "סיפור פשוט" ואנו מ" חרטים שהיינו גמורים במפח"נפשנו. הרי לפניך מעשה באהבה אהת, דב" יום כהווייתם. אבל צרופיהם מתאחים לחטיבה אחת והכל הולך אל החיים העמוקים והקורא מבינם לאשורה. רור" זה הדעת ורחב הלב והכיר טובה לבצל "סיפור פשוט" וברך גמול ידיו. אכן, הרהרת בשעת קריאה, גולד הר" מאן העברי השלם! אבל לאחר מחצית הקריאה כאילו יורד אתה במדרון. שוב פכים קטנים ופרטי סעודה. שוב, אמר לה — אמרה לר", שוב מנהגים, שוב קטעי גימוסים, אף על פי כן זכרנו לעגנון הסד אותה מחצית ראשונה של "סיפור פשוט", ובנפש חפצה אנו מכת"נים — להיבור שעתיד לבוא.

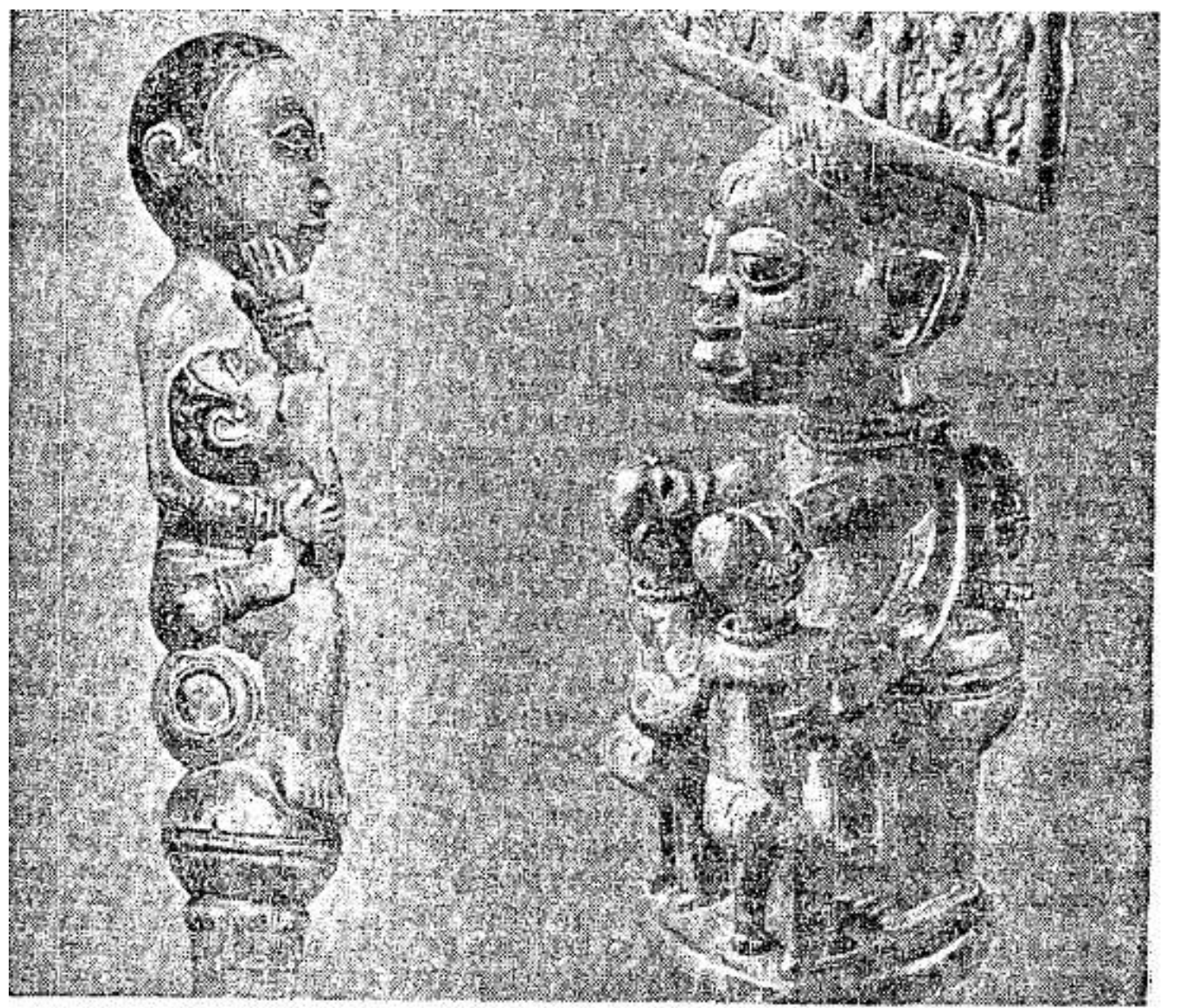
היה "אורח גסת ללון" ענין. בפני עצמו; ענין גורל ונכבד מאוד, אבל אין ספר זה מזד "תבניתו" המשך והשלמה למחצית ראשונה של סי" פור פשוט", לפי סוגו (לא לפי מהותו ולא לפי ערכו) מחובר הוא יותר אל "הכנסת כלה". ההליכה אינה צריכה להינת מעיר לעיר ומספר לכ" פ. אפשר לילך באותה עיר גופה מבית לבית ומאדם לאדם ואף על פי כן נדידה כאן. כלומר, בנין אין אלא מצי" את דברים שלא ייהלת להם, וכאילו הרגליים הוליכו אותך אל כל אשר קרך בדרך. אבל צורת זו היתה כאן לצרכו של הסיפור לפיכך הטיבה עמו, ואינך טוען כלום כנגדה הואיל ואינך הש" במציאותה, ענין אחר "תמול שלשום", ודאי ספר זה מזומן מתחילת ברייתו שיהא הרומאן העברי השלם, זמנו הע" ליה השגיה, כלומר, שערים פתוחים אל העתידות ולא יהדות בניוונה וכ" ירידתה, מקומו ארץ ישראל, כלומר מרחב של דורות מאחוריה ומלפניה וכל העינים תלויות בארץ זו. ואין ספק, זאת היתה מגמתו המפורשת של המספר — ליתן רומאן עברי כהלכתו כרוך בהייה של העליה השגיה.

אלא שבהמשך הכתיבה נתברר למח" בר יותר ויותר: כל שהוא מאריך בסי" פורו מתרחק הוא חוזק מתכליתו. אין "תמול שלשום" רומאן — חט" בה אחת של הווייה ערוכה וסדורה ובנויה מתחילתה עד סופה. על אחת כמה וכמה שאינו רומאן של העליה השגיה. לא יצאו הדברים מכלל רשי" מיס, שקטעי כרוניקה של מאורעות וחיאורי הליכותיהם של בני-אדם, שה" כל ידעו אותם, משמשים בהם בער" בויהו. ומתוך מצוקה של בנאי שאינו יודע כיצד מעלים את הגג על ב" יינו גמלט הוא אל תוך ההשיכה, מזמן בכל עת מצוקה נמשך לבו אל מקלט הפארבולה; כלומר לאותה צורה המס" תפקת במעט מן המעט של דמיון-וצ" הואיל וברשותה הכל מותר והכל אפ" (המשך בעמ' ז)

רוצה לקח גולדברג, במאמרה "על שני סיפורים של ש"י עגנון" ב"מולד" ק"כ, לעשות את עגנון מעונה, אדם שהתגלגל תחת הזאה, ועל ידי כך להסביר מפני מה התחיל בכתיבה שלא כדריגה, אבל אין תגה זו הולמתו ה" איל ולטי טבעו אין עגנון מעונה, ואין רוח הביקורת גוחה מן הדיאגנוזות הגדולות, לפי דעתי, מוטב שבקש עי" לת התמורה בכתיבתו של עגנון בתוך תחומי הספרות שעסק בה כל ימיו, מה היה מעמדה של הפרוזה העב" רית לפני המישים שנה, בשעה שנכנס עגנון לתוכה? אסורה היתה בעבודתה" הווי (בשם זה ובאותו ענין פירסמתי מאמר לפני ארבעים שנה באודיסה במאסף "הארץ"). ואי אפשר היה לו להתיר עצמה מבית-אסורים זה. כלומר מהלכת היא ממקום למקום ומאדם לא" דם ורושמת, ומדקדקת ברישומה, כל מה שמזדמן לה בשעת חילוכה; מנהג גים וגימוסים ודפוסים-חיים כימי חלל ובשבתות וימים-טובים; דרכי דיבור של הדיוטות ושל תלמידי-חכמים, של בעלי-יחסין ושל שוטרי-עם; צורות של שיחות בשעות-יצון ובשעות-מחלוקת; ארות-חיייהם של כל המעמדות — פר" שיחת פרשיות וציבורים ציבורים שחי" בור מועט מביאם מבפנים לידי "אח" דות כל שהיא. איני קובל על מעמד זה של הפרוזה העברית בימים ההם. משבח אני אותו בכל לשון של שבח; לעולם כך פניה של פרוזה כשהיא מת" עוררת ויוצאת לחירות מן השעבוד למליצה שנתרוקנה. וכך אירע לפרוזה העברית משהכניסוה גורדון ומנדלי לחיים של כבוד.

התחילה זו מאבדת סברה ומבטלת סיכווייה לאחר ששקעה בצורתה החד" שה, וכאילו גוח לה שתבושה היא בעבודתה הווי שאסורה. אינה פוסעת פסיעה שניה אלא דשה במקום אחד. אבל אחר פילונינג באה ג'ורג' אליוט ודיקנס, אחר ליסאוו באו סטינדאל ובאלזאק, אצלנו לאחר "עמק הבכא" באו "נפש רצוצה" ו"אריה-בעל-גוף", דברים נאים מאוד ותשובים מאוד לעצ" מה. אבל לספרות אין הם נותנים הילוך, הסיפור הבנוי, הרומאן העברי שהכל מצפים לו, לא בא. ודאי הרבה נחת-רוח לפרוזה העברית מן הסיפור הקצר, הוא עמד אז כעץ תפוח בפרי" חתו. בסיפורי שופמאן וברקוביץ היה הרבה בנין והיה הרבה רצון מצרף והיה הרבה דמיון יוצר. אף על פי כן איי-אפשר לו לסיפור הקצר שימלא את כל הפגימה.

היה עמנו קמק שכתב רומאנים, שכ" תב "לבדה", אבל לא היתה בו ממי" דות האבהות ואי אפשר לו שיהא ר" שון, ראש בית-אב, והיה באותו זמן גם י. ה. ברנד, אל נכון ידע מה המוטל עליו בתורת מספר עבוי באותה שעה. ודאי גדולה צמת-הבנין שלו וכוחותיו עודפים, וכשהיה מפרסם סי" פורו "בהורף" בהמשכים ב"השילוח", הכל סהכים לפירותיו של אילן מבורך זה. ואילמלא היה במחלוקת עם הד" עות המתהלכות בדרו ומפנה כוחו לפולמוס ואילמלא נסתלק קודם זמנו, ודאי שהיה מקיים הכטחתו ומגיע אל המקום שבכוחו להגיע לשם. אבל בש" גים המעטות שעמד ברנד בספרות עמידתו כבתוך יער עבות וסוער בלא שביל ומשעול, אין לפניו אלא מרחק מועט זה שבין אילן לאילן, ובכל צד שהוא פונה דומה לו שקרוב הוא אל תכליתה, ואף על פי כן הסיפורים שכ" תב אל הרומאן הבנוי הם הולכים. קול תביעתה של הספרות העברית לפני המישים שנה על כרחו שעלה גם



שני פסלוני העץ, שחצולמט מובא בזה, הם מתוך האוסף הנשיר של סאפ דובינר מרחת"ג המחיל דוגמאות מעו" לות ממיטב יצירתם הפלאסטית של העמים והשבטים הפרימיטיביים, שהשפיעו, כידוע, על יצירתם וסגנונם של הלוצי האמנות החזרנית באירופה בראשית המאה ה'20. הפסלון מימין — אשה מיניקה — מוצא משבט יורובה שבאפריקה הדרבית והוא חסהל את כוח הפריון. הפסלון השמאל — אב ובנו — היה קבוע בגולת שרביטו של ראש שבט בפונגו הבלגית. אוסף דובינר יוצג על-ידי מוזיאון תל-אביב בתערוכה שחיפחח בסותיו הבא בביתן החדש ע"ש הלנה רובינשטיין.

מסכות ותרפים

(המשך מעמ' 5)

שר. זו ועוד אחרת. עגנון איש המד"ר
רש הוא ו"מעשה ב"ן מלך ובבת המלך
כה וגומר". או "מעשה באחר שזימן
לרב לאכול עמ' והושיב אצל הרב את
כלבו, ושאלהו הרב: טפני מה מבוזה
פל כך? אמר לו: חס ושלום, אלא
טובה אני חייב לתכלב וגומר" — סוג'
משלים זה מן הדברים השגורים אצ'
לו. לפיכך סכנה גדולה הם לו. וכשנס'
חנך קמעה בספרו "תמול שלשום" יצא
וזיווג עולם רחוק ונכרי לעליה שניה
וזיווג זה הוא שהביא את פרשת "בלק"
לשם. אמת, סיפורים קצרים של עגנון
שהחשיך עולמם קדמו וראו אור לפני
ספר זה. אבל לא השגחת בכך ואמרת
איך אלו אלא מעשיי־משובה ולא שיערת
שעתידים הם להיות דרך שיהלך בה.
והרי אפילו ב"תמול שלשום" עדיין
מבחינה אין רואה במקום החיבור של
פרשת "בלק" אל גוף הדברים ועדיין
לא העלת ארוכה עד היום הזה. כאילו
עדיין היסוס כאן. והחיבור עצמו לא
היה אלא החלטה מבוהלת. בין כך ובין
פך פסיעה גסה זו ב"תמול שלשום"
היא שהכריעה פל מה שעתיד לבוא.
התחילה אותה פרשה של עגנון המור'
דרני. ורבות הידיים שדחפוהו לגדר
דחוייה זו.

מסכות ותרפים

מאת ש. צמח

(סוף)

לכל דבר בדוי אין לו רגליים. הרי כשבודק אמה את הבנין שלה ועל מה הוא עומד, אינך מוצא אלא פסוק אחד ("יתר עליו אחיו שהור ממחנה המוות, שמפני עצמי אין לו מה יאכל") מובי לע בהמישה פסוקים אחרים, שאין מגע ומשמע בין זה לזה, בסיפור אחד, ועל קטע אחד בסיפור אחד, שכולו בלבול כוכבים ושינוי עתים, הנוגע דרך אגב במשה'לי (קרובו של המקפר, שסבורים היינו עליו שנשרף בכבשן של אושי ביץ") המבקש סקום לינה, והמקפר דר' זה אותו בשתי ידיו ושולחו מעל פניו. לפי דעתה של גולדברג אין להסביר את מציאותם של הפסוק בסיפור זה ושל הקטע בסיפור זה, אלא ברגש האשמה הכמוס והעוכר במח' שכי התח'מודע את רוחו של הסופר, ואונס עליו כתיבה זו שלא כדרכה עם בלבול הזמנים והמשמע שבה. אכן עיי טה סינקדוקית בביקורת המיהה מאוד!

ולא זו בלבד שהבנין רעוע ואין לו על מה לסמוך ואינו נראה לי, אלא גם ניגוד כאן כשבילי בעצם החפיסה שגולדברג תופסת את העניינים של פניה. קל לה, שהיא בת הדור הזה, לוותר על עגנון הישן שכתבתו כדרכה, זה בעל הריאליזם ושעדיין הסר הוא את רגש האשמה. לפיכך ממחרת היא ומפיהח בו את הרגש הזה.

(סוף בעמוד 8)

סובטחני, הסבר זה שלי לא יתקבל על דעת לאה גולדברג. פשוט הוא ויוצא מתוך ספרות קטנה ודאגותיה ובענועיה וגלגוליה וצרכיה. על כרונו שאין תחתיו זרועות עולם, שאין ההס' בר אוניברסלי, וממילא אינו מתקבל על הדעת, אבל גם כל הפירושים האחרים שפירשו שינוי טעמו של עב' גון (בלשון לאה גולדברג: "המפנה שחל ביצירת עגנון בשנים האחרונות") אין היא מקב' לת. לא שהוא (המפנה) "מין משהק עילאי, כמין נסיון לחוד חידות לקר' דא": לא שהוא (המפנה) בא מחמת השפעות מספרות אירופה (קאפקא, למ' של). "על דרך הסמלים הדתיים-החיי' לונים שלה", ולא שום פירוש אחר אלא אחד — זה שלה: "אבל לי נר' אה, כותבת גולדברג, שלאמיתו של דבר הרי מפנה זה השומר כל כיווני החן של כתיבתו מאז, והיה העקוב למישור", אך הפונה עורף להמשכיות של הסיפורים הקודמים והמתרחק יותר ויותר ממידת הריאליזם שהיתה בהם, הוא בעיקרו של דבר תוצאה מהרגשת אשמה זו שעליה דיברתי, אותה עמי דה של, הדיין הנידון או, הדיין המכ' פר', שעליה מרבה כל כך לדבר בעת האחרונה אלברט קאמי (ביטוי זה הוא של דוסטויבסקי), אופייניים הם לספ' רות החודשה בכללה... אלא שבספרות יהודית מתלווה אליה נימה נוספת, שכן הקרבן קרבנו היה והכפרה כפרתנו".

אף על פי כן הדברים רחוקים מאוד מאוד, ראשית, לוח'הזמנים של זה ולוח הזמנים של זה אינם חופפים זה על זה, ושנית, כלום באמת סאמינה גולדברג שעגנון הת' חיל, פונה עורף להמשכיות של הסי' פורים הקודמים ומתרחק יותר ויותר ממידת הריאליזם שהיתה בהם" משום אושביץ וקרבותיה? אני איני סאמין שהיא סאמינה כך, ואפילו ירבה אל' בוס קאמי לדבר ב"הרגשת האשמה" כהנה וכנהנה, הגע בעצמך — לאה גולדברג היא האומרת, שהדיין הנידון' או, הדיין המכפר' של דוסטויבסקי הם וקאמי קיבלם ממנו; ועל שום מה בעל הדיין הנידון' הזה עם "הרגשת האשמה" הכבדה שלו כותב מתוך עצ' מותו ומתוך עמקותו ומתוך גדלותו אבל כתיבתו כדרכה? אינו משנה עתים ("פונה עורף להמשכיות") ; אינו מבלי' בל משמעותם של דברים ואפילו תר' דעתו אינה קולחת, הוזה אומר, יכול וסופר תפוס מאוד ל"הרגשת האשמה", ואף על פי כן אין הרגשה זו מש' פעת על צורות כתיבתו כדרך שהיא משפעת, לפי פירושה של גולדברג, על כתיבתו של עגנון, המרדני, ונמצא פירושה אינו מפרש כלום.

פירוש שאינו מפרש עוגש הוא על חטא פמוס המסתתר בתוך הפירוש עצ' מו, דומה, על כך נענשה גם לאה גולד' ברג, מהיכן, לפי דבריה, אותה הרג' שת'אשמה המחריבה צורות ובונה צו' רות בכספיו של סופר עברי? בששת מיליונים היהודים ("בחביון הכרתנו, כותבת גולדברג, חי במקביל להווייתנו זכר הדברים שהיו ואין למחוחם עוד") שעלו על המוקד, ושהם בבחינת, הפח נשבר' ואנו בחינת, נמלטנו'. אבל נמ' לטנו, לא אל המנוחה והשלווה אלא לחיי סכנות ומועקה ופחד, שאנו מרכ' אים אותם בלבנו יום יום". ומכאן הר' גשת האשמה הזאת ומכאן גם עגנון "המתרחק יותר ויותר מן הריאליזם שלו", ותנה הדברים (המועקה והפחד והדיכוי הפנימי) ידועים לנו הרבה הר' בה, אבל במקום זה מופיעים הם ומ' פונקים והטראגיות שבהם יתירה, אם באמת חיינו "סכנות ומועקה ופחד", הרי לעומקם של הדברים דויים וסחו' פים אנו וראויים לרהמים רבים, אולי יותר מהללו שכבר נסתלקו מן העולם בתוך משרפות האש באושביץ — ובכן הרגשת האשמה מנין לה?

ומה העדות הממשית לפירוש זה בתוך כתיבי עגנון בעל רגש האשמה? קראתי את דברי הפתיחה של לאה גולדברג על "הפשע שנעשה בעולם" בימי שלטון היטלר ועל "רגש אשמה מתמדת" שאנו חיים בו, דברים רג' שניים הללו אינם נשמעים לי, אין אני יכול לקבלם, הואיל ורגש הצער ורגש היקר שבקרבי לאותו בית-עלמין של קרובים שאני נושא בלבי, בדומה לכל היהודים שלידתם ארץ פולין, אינם מקבלים את האוניברסליות המופשטת ("הפשע שנעשה בעולם") הזאת, שב' דויה היא ותכליתה להעלות אותי על אפריון שרפידתו אינו "אינם" — מו' דרגיזם או אפסיסטנציאליזם, וכדומה

מסכות ותרפים

(סוף מעטוד 7)

נית, היתה מעמידו על כעות אחת: בלבול הזמנים והמשמעות שגראה לסו"פר זה חידוש, לאמיתו של דבר כבר נפח נפשו וריח"המוות עולה הימנו. הנה כותב עליו סליון פרידמאן בשנת 1955: "לא דברי'נבואה משמיע אדם כשהוא אומר, שהמחצית השניה של המאה העשרים לא תלך אחרי זרם התודעה ולא אחרי תחבולה אחת מתחבולותיו... כמעט גלוי וזיזע לכל, שעכשיו אין מקום ליצירות ראשונות במעלתן בתחומיה של שיטה זו". ואני מאמין לפרידמאן זה. לפני שנים אחדות היו חבריו ובני'מינו רצים בכל חדרי המעי' רכות ובכל האוניברסיטאות בעולם הישן ובעולם החדש וכורעים ומשתח' ויזם לאלהות זו, זרם התודעה, וכל שהיא גוררת, שאין מלבדם, ובכן למה לו לעגנון להתחבר לחלוויית"המת בש"ע שכל ימיו מתהלך הוא בארצות החיים?

אבל ביקורת שאינה מכבדת את עצי' מה לעולם בדאית היא ואינה נוהגת כך. היא מפרשת, היא דורשת, היא מהשבת גימטריאות ופותחת לשון נוס' ריקון ומחכמת בחיכומים ומפרהת גמ' לים ומקלחת לשון הבאי כאילו באה לסייף את החוכמים.

ש. צמח

שהוא לפי דבריה, הדומינאנטי בהי כל אדם חושב בדור זה ואין מפלט ממנו ואין מוצא". ובדרך זו אפילו יש בידה לצרף את עגנון, לאחר שהפיתה בו את רגש האשמה, למניינו של קא"מי, אבל ויתור זה אינו קל כל כך. כלל וכלל אין אתה שש לקראתו, עגנון. הישן", ראה פלא, עדיין לא נתוושן, ואין בכך כלום שאין מצרפים אותו אל מניינו של קאמי. מי שכתב מאה עמודים ראשונים של "אורה נטה ללון" אינו נצרך לקאמי.

אף על פי כן, ועל כרחי אני מודה בכך, ידי על התהוותה, שהרי אם תמ' צא לומר, שאיני מקבל עלי גנר'דינה של גולדברג ואני כופר בסברתה, ש"רגש אשמה הוא הרגש הדומינאנטי בהי כל אדם חושב החי בדור זה". ואביא ראיה מעצמי — ראה אני את עצמי אדם חושב ואף על פי כן רגש זה אין לי. איני טראגי, אין בי "מור' עקה", אין כי "פחד", ואפילו כשי' אהזק ראיה זו שלי ואגלה סוד לגולד'ברג: גם עגנון אינו אדם טראגי ורגש אשמה אין לו ומזעקה ופחד אינם בו. הואיל ויש בו מהכמת"החיים וגדול חוש ההתולים עמו והוא מהתל באחרים וגם בו עצמו, ואין ראשו כבד כל כך כל הימים, שיהא נגד אחרי סיסמאות הללו הפורחות בקלותן כמוך לפני רוח — אם אלה יהיו רעיונות הכפירה שלי בגנר'דינה של גולדברג, יש בפיה שתי תשובות ברורות, אחת לי ואחת כלפי עגנון. לי כך תשיב ובקיצור: היא הנוהגת, כיוון שאין לך רגש אשמה ועדיין חי אתה בדור הזה גם אדם הר' שב אינך, ונסתחמו כל פענותי, אבל לעגנון תשובתה אחרת: "בהי המעשה בה'תנו עדים וטרודים מצליחים אנו לדחות ולהדחיק את הרגש הזה", כל"מר, יושב הוא בסתר ואינו נראה לבעליו. לפיכך אין מביאים ראיה מאי דם המשים עצמו חסר רגש זה, ואם אוסיף ואשאל: ומהיכן יודעת אותו לאה גולדברג? הרי תשיב לי: פשוט, משום שמתגלה הוא בכתיבה זו "שלא כדרכתו כלומר, כך בקירוב מהלך המחשבה: כיוון שיש לו רגש אשמה כתיבתו שלא כדרכה; וכיוון שכתובתו שלא כדרכה הא ראייה, שיש לו רגש אשמה, פעם אמר לי חבר אחד בשם שונקלר מעין הגיון כזה: משום שמי פיקים את התנורים בחורף הם בקיץ; והא ראייה — כשאין מסיקים את הת'נורים בקיץ קר בחורף.

אילו הביקורת העברית סודרנית ומ' עבדת את עצמה ולא חבר מליצים פלפלנים מביני'חידות ופותר'חלומות, כיצד היחה נוהגת בסופר דוגמת ענ'זון, שנתפס על שאינו שלו והתחיל עוסק בדברים שלא אנו ולא הוא צרי' כים להס' ראשית כל, היתה הביקורת אומרת לו וחוזרת ואומרת לו — מע' שיק הראשונים טובים ונאים מן האחד רונים עד אין שיעור, בראשונים רא' שון אתה ובאהלונים אחרון אתה, ושי'